

მალხაზ ბაძალა

ივანე ჯავახიშვილის ქართული სამართლისა და ეკონომიკის ტერმინების გამოუცემელი მასალები

გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის კრიმინოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში მიმდინარე კრიმინოლოგიის ძირითად ტერმინთა განმარტებების კვლევისას ქართულ სამართლის ისტორიაში კიდევ ერთხელ გამოვლინდა მეცნიერების თითქმის ყველა დარგში ფუძემდებლური ნაშრომის ავტორის, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ერთ-ერთი დამაარსებლის, აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილის, უდიდესი წვლილი ქართული იურიდიული ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბება-განვითარებაში. მან პირველად სხვადასხვა წყაროდან თავი მოუყარა სამართლისა და ეკონომიკის ისტორიულ ტერმინებს. სამწუხაროდ, უძველეს ქართულ სამართლებრივ ძეგლებში დაცული მასალები არ იყო საკმარისი ტერმინთა განმარტებებისათვის, ამიტომაც მეცნიერმა ისარგებლა საისტორიო და საეკლესიო ძეგლებითა და დოკუმენტური მასალებით.

აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილის მიერ 1927 წელს ორ წიგნად გამოცემული „ქართული სამართლის ისტორიაში“ განსაკუთრებული ადგილი ეთმობა ძველ ქართულ იურიდიულ ტერმინთა განმარტებების ღრმა ანალიზს, მათ შორის კრიმინოლოგიის ისეთ ფუნდამენტურ ცნებების განმარტებებს, როგორებიცაა: **დანაშაულობა** – „თუ ადამიანი გარდამავლობით მოქმედებას თვისებისა და შედეგის შეფასების თვალსაზრისით მიუდგებოდა, მაშინ შეიძლება იგი დახასიათებულიყო ან როგორც ბრალი, ან როგორც ცოდვა, ან როგორც ბოროტმოქმედება, ანდა ვითარცა დანაშაულობა“ (ჯავახიშვილი, 1984:191) **ბრალი** – „ვინცა დაგეცილოსა ჩემთაცა ბრალთა“ (ბარათი#467/79); **სასჯელი** – „შეჯიდე ერსა მას სამართალისა საშჯელითა“ (ბარათი#462/198) და სხვ.

ქართული სამართლის განვითარებისათვის ნიშანდობლივია, რომ აკადემიკოსი ივანე ჯავახიშვილი ქართული სამართლის ისტორიულ ტერმინებს განმარტებებთან ერთად ტერმინოლოგიურადაც განასხვავებდა იურიდიული ნორმებით დადგენილ ქცევის წესებსა და კერძო პირის მოქმედებას. კერძოდ, პირველს სამართალი ერქვა. ეს სიტყვა „მართალისაგან“ არის წარმომდგარი და იგი თავდაპირველად

„სწორესა“ ნიშნავდა. სულხან – საბა ორბელიანი ამ ტერმინს ასე გვიხსნის: „მართალი – უტყუარსა ნიშნავდა“. სწორედ მართალისაგან მომდინარეობს სულხან–საბას მიხედვით, არა მხოლოდ **სამართალი**, არამედ: **მოსამართლე, ნასამართლევი, სიმართლე, უსამართლო (ორბელიანი, 1991: 439)**. მეორე ტერმინი **უფლება**, სულხან – საბა ორბელიანი მიიჩნევს, რომ უფლება ეს ტერმინი **უფალისაგან** მომდინარეობს: **უფალი** ანუ პატრონი – ვაჟი, გინა ღმერთი (**ორბელიანი, 1993: 173**). სწორედ **უფალია** ძირი შემდეგი ტერმინებისა: **თავისუფალი, უფლება, უფლებანი, ხელთუფალი**.

მეცნიერის აზრით, ამ სიტყვის თავდაპირველი მნიშვნელობა **თავისუფალი** იყო, ანუ ვინც თავის თავის უფლად ან ბატონად იყო, ვისაც ბატონი ან უფალი არ ჰყავდა და ბატონს არ ემორჩილებოდა.

ძველ ქართულში სამართლის მნიშვნელობით გამოიყენებოდა სიტყვა **სჯული**. სულხან – საბა ამ ტერმინს ასე განმარტავს: „სჯული, რჯული“ – არს სიტყვა მბრძანებლობით ვიდრე მე, რომელ რომელთა ჯერარს ქმნა; და უარ მქმნელი უშჯულო არს (**ორბელიანი, 1993: 127**). მისი აზრით, ტერმინი **სჯული** ზმნა **სჯასაგან** არის ნაწარმოები და თავდაპირველად „ნაბჭობის“, გადაწყვეტილების მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა.

რაც შეეხება სიტყვა **წესს**, მეცნიერის აზრით, ის არც სამართალს, არც კანონს და არც სჯულს ნიშნავდა. **წესი** აღნიშნავდა ისეთ ცნებას, რომელიც მუდმივად მოქმედებდა საზოგადოებრივ, სახელმწიფო და საეკლესიო ცხოვრებაში (**კოპალიანი, 2009: 18**).

„ქართული სამართლის ისტორიის“ გამოცემის წინასიტყვაობაში აკადემიკოსი ივანე ჯავახიშვილი აღნიშნავს: „**თავდაპირველად განზრახული მქონდა, რომ პირველი და მეორე წიგნისათვის ქართული იურიდიული ტერმინოლოგიის ლექსიკონიც დამერთო, ლათინური, ბერძნული, ფრანგული და გერმანული შესატყვისობით, მაგრამ რაკი დანარჩენ წიგნებშიც ასეთი მასალა ბლომად იქნება, ამიტომ, ამგვარი ლექსიკონის სულ ბოლოში დართვა ვამჯობინე**“ (**ჯავახიშვილი, 1984: 17**). ამრიგად, მეცნიერს სამომავლოდ განზრახული ჰქონდა წიგნისათვის დაერთო ქართული იურიდიული ტერმინების განმარტებითი ლექსიკონი, რაც ჩვენთვის უცნობი მიზეზების გამო ვერ განახორციელა.

კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილის არქივთან მუშაობისას მივაკვლიეთ, გამოუცემელ, საზოგადოებისათვის უცნობ მასალას, როგორც

ქართული სამართლის, ასევე ეკონომიკური, ისტორიული ტერმინების განმარტებებთან დაკავშირებით. გარდა ამისა, მნიშვნელოვან უნიკალურ მასალას, ამოწერილს ისტორიული დოკუმენტებიდან, ივანე ჯავახიშვილის მიერ, მეღნით, მისივე ავტოგრაფით.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ერთ-ერთი დამაარსებლის აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილის 140-ე წლის იუბილესთან დაკავშირებით მიმდინარე წელს უნივერსიტეტის რექტორის, აკადემიკოს ვლადიმერ პაპავას, მხარდაჭერით ხელმეორედ გამოიცა 2002 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიერ იმჟამინდელი რექტორის, აკადემიკოს როინ მეტრეველის, ინიციატივითა და რექტორობით გამოცემული „ივანე ჯავახიშვილის ენციკლოპედიური ლექსიკონი“ – უმნიშვნელოვანესი პირველი ქართული ენციკლოპედიური ლექსიკონი, რომელიც ერთი პიროვნების ცხოვრებასა და შემოქმედებას ეხება, მათ შორის ქართული სამართლისა და ეკონომიკის ისტორიის საკითხებს, ასევე – ამ მიმართულებით ზოგიერთი ტერმინის განმარტებას.

იუბილესთან დაკავშირებით აქტუალური გახდა აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილის არქივში დაცული ზემოაღნიშნული მასალების სრულყოფილი კვლევისა და გამოცემის იდეა, რასაც მხარი დაუჭირა უნივერსიტეტისა და კორნელი კეკელიძის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ხელმძღვანელობამ.

პროექტი „აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილის მასალები ძველი ქართული სამართლისა და ეკონომიკის ტერმინთა ლექსიკონისთვის“ ჩაერთო კორნელი კეკელიძის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრისა და ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის თანამშრომლები, რომელთა მიერ ერთობლივად დამუშავდა არქივში დაცული მასალები და შეიქმნა მათი ელექტრონული ვერსია.

პროექტის ფარგლებში ჩატარებული კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ არქივში დაცულია გამოუცემელი, საზოგადოებისათვის უცნობი სამართლისა და ეკონომიკის ისტორიულ ტერმინებთან დაკავშირებული 3442 ბარათი. მათ შორისაა აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილის მიერ მეღნით მისივე ავტოგრაფით შესრულებული 1789 ბარათი.

მნიშვნელოვანია ისიც, რომ მოხდა არქივში დაცული თითოეული ბარათის ფოტოგადაღება, რაც ხელს შეუწყობს მეცნიერულ კვლევებს, ზემოაღნიშნული პროექტის ხარისხიანად შესრულებას, ტერმინების დედანთან შედარებასა და დაზუსტებას.

სასურველია აღნიშნული მიმართულებით მიმდინარე სამეცნიერო კვლევის გარდა, ისტორიული დოკუმენტებიდან აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფით ამოწერილი უნიკალური ბარათები ალბომის სახით ცალკე გამოიცეს.

ლიტერატურა

ჯავახიშვილი, 1984, VII – ივანე ჯავახიშვილი, თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტომი VII, თბილისი.

ჯავახიშვილი, 1984, VI – ივანე ჯავახიშვილი, თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტომი VI, თბილისი.

ორბელიანი, 1991 – სულხან-საბა ორბელიანი, „ლექსიკონი ქართული“, ტ. I, თბილისი.

ორბელიანი, 1993 – სულხან-საბა ორბელიანი, „ლექსიკონი ქართული“, ტ. II, თბილისი.

ბარათი#467/79 – ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ივანე ჯავახიშვილის არქივში დაცული მასალები.

ბარათი#462/198 – ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ივანე ჯავახიშვილის არქივში დაცული.

მასალები

კოპალიანი, 2009 – მანანა კოპალიანი, „ივანე ჯავახიშვილის პოლიტიკურ – სამართლებრივი შეხედულებანი“, ქუთაისი.

Malkhaz Badzagua

**Unreleased Materials of the
Georgian Law and Economics Historical Terms
of Ivane Javakhishvili**

Summary

The contribution of Ivane Javakhishvili in development of Georgian legal terminology, who was one of the founders of Tbilisi State University, academician, the author of fundamental works in almost every field of science, was once again revealed while working on “The basic definitions of criminology terms, terms in Georgian, English and Russian” at the Criminology Scientific-Research Institute of Grigol Robakidze University. He was first who brought together law and economic historical terms. Unfortunately, materials protected in ancient Georgian legal documents were not enough to explain terms. That was the reason the scientist used historical and ecclesiastic documents.

For the 140 anniversary of one of the founders of the Tbilisi State University, academician Ivane Javakhishvili, the thorough research and publishing of above-mentioned protected materials of Ivane Javakhishvili became actual. It was supported by the University and the leaderships of the Korneli Kekelidze’s National Center for Manuscripts.

Law faculty employees of the Korneli Kekelidze’s National Center for Manuscripts and Ivane Javakhishvili’s Tbilisi state university joined the project called “The academician Ivane Javakhishvili’s materials for the dictionary of old Georgian legal and economic terms”. By cooperation they worked on the materials protected in archive and created their electronic version.

The research revealed that law and economics historical terms, which were unreleased and unknown to the public are kept in archives (3442 cards), including academician Ivane Javakhishvili’s autograph performed by ink (1789 cards).

It is also important to note that the photograph was taken of each card kept in the archive which will contribute to the scientific research and the implementation of above mentioned project properly, also to specify and compare terms to the original.

In addition to the scientific research, it’s advisable to publish separate album of the unique cards written from the historical documents by academician Ivane Javakhishvili.